

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. І. ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ІІІ КУРСУ
ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Курсова робота

студентки 34 групи

Соціально-психологічного факультету

Андрійчук Інни Андріївни

Науковий керівник:

Дем'янчук Юлія Юріївна

Житомир 2009

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ	5
1.1. Проблема цінностей особистості в психологічних дослідженнях	5
1.2. Особливості ціннісних орієнтацій у студентському віці	8
РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	12
2.1. Методика проведення дослідження	12
2.2. Особливості організації дослідження	15
РОЗДІЛ III. АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ	17
3.1. Аналіз результатів дослідження ціннісної орієнтації студентів соціально-психологічного факультету	17
3.1. Аналіз результатів дослідження ціннісної орієнтації студентів педагогічного факультету	23
3.3. Інтерпретація результатів дослідження	29
ВИСНОВКИ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	34
ДОДАТКИ	36

ВСТУП

Актуальність дослідження. Кардинальні зміни в політичній, економічній, духовній сферах нашого суспільства спричиняють за собою радикальні зміни в психології, ціннісних орієнтаціях і вчинках людей. Особливу гостроту сьогодні придбаває вивчення змін, що відбуваються в свідомості сучасної молоді. Неминуха в умовах ломки нових умов п переоцінка цінностей, їх криза понад усе виявляються в свідомості цієї соціальної групи.

У психологічній літературі розглядаються особливості формування системи цінностей у підлітковому та юнацькому віці, різних соціальних групах, залежність ціннісних орієнтацій від економічних умов, відмінності системи цінностей у молоді, що працює та навчається. Однак особливостям ціннісних орієнтацій студентської молоді в залежності від спеціальності в літературі приділена незначна увага.

Серед вітчизняних психологів питання, пов'язані з особливостями ціннісної орієнтації, вивчали Л.А. Аза, М.І. Бобнева, Г.Л. Будинайте, Н.О. Волкова, О.О. Горбатов, О.І. Зотова, Н.О. Кірілова, Т.Р. Корнілова, В.А. Поддубний, І.В. Попова, Є.Ф. Рибалко, О.О. Ручка, Ю.Р. Саарнійт, В.С. Собкін, Т.Г. Суханова, З.І. Файнбург та К.Д. Шафранська.

Об'єкт дослідження: ціннісні орієнтації молоді.

Предмет дослідження: особливості ціннісних орієнтацій студентів психологічних та педагогічних спеціальностей.

Мета дослідження: проаналізувати особливості ціннісних орієнтацій студентів психологічних та педагогічних спеціальностей.

Гіпотеза дослідження: Існують відмінності в системі ціннісних орієнтацій студентів психологічних та педагогічних спеціальностей.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукову літературу з проблем ціннісної орієнтації
2. На основі узагальнення досвіду дослідження особливостей ціннісних орієнтацій підібрати діагностичний інструментарій для

вивчення особливостей ціннісних орієнтацій студентів психологічних та педагогічних спеціальностей;

3. Здійснити дослідження особливостей ціннісних орієнтацій студентів психологічних та педагогічних спеціальностей та проаналізувати результати дослідження.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

1.1. Проблема цінностей особистості в психологічних дослідженнях

Проблеми особистісних цінностей в психології розглядають А.Г. Асмолов, Б.С. Братусь, О.В. Брушлінський, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та В.В. Столін.

Г.Л. Будинайте та Т.В. Корнілова вказують на те, що в психологічних дослідженнях проблема цінностей як регуляторів діяльності і спілкування зберігала до останнім часом той методологічний контекст аксіологічних відносин як суб'єкт-об'єктних, який склався у філософії і соціології. Оцінки суб'єкта направлені при цьому на зовнішню по відношенню до нього дійсність — фізичний світ, світ соціуму, світ ідеального (у тому числі і цінностей, що об'єктивувалися в ньому). Запропоноване В. Н. Мясіщевим трактування суб'єктивних цінностей як здійснюваного в суб'єкт-об'єктній і суб'єкт-суб'єктній взаємодіях плану особистісних відносин розширило контекст реалізації ціннісних відносин, включивши в нього спілкування людей. В концепції суб'єкт-об'єктних взаємодій, представленої теорією діяльності А. Н. Леонтьєва, поняття суб'єктивних цінностей якоюсь мірою асоціювалося з поняттям значущості, що припускало зв'язки індивідуального уявлення значень з емоційно-мотиваційною сферою. Розробка поняття особистісного значення не включила ціннісні відносини в контекст понять, що описують смислову регуляцію діяльності. На погляд Г.Л. Будинайте та Т.В. Корнілової, це було виправданим через неможливість співвідношення їх з іншими особовими структурами. Але перехід від поняття суб'єктивних цінностей до поняття особистісних цінностей можливий на основі розкриття їх ролі в саморегуляції суб'єкта, що активно відноситься не тільки до зовнішнього, але і до свого внутрішнього світу [6].

Не випадковим тому виявилось введення поняття емоційно-ціннісного відношення в план самосвідомості діяльної особистості (В.В. Столін). Суб'єктивне прийняття або відкидання станів або змістів свідомості, що спочатку лише переживаються або лише знаються можуть, на думку автора, не

тільки сигналізувати про особистісні значення суб'єкта, але і ставати для нього спеціальною формою активності, що припускає в динаміці самосвідомості певні етапи рішень — особистісних рішень про допустимість і близькість цих значень до власного Я [19; 32].

Активна регулююча роль самосвідомості припускає не тільки віддзеркалення суб'єктом своїх особистісних значень, але і рішення про їх прийняття або неприйняття, тобто структуризації власного Я. Особистісними цінностями стають ті значення, по відношенню до яких суб'єкт самовизначився.

В площині емпіричних досліджень конструктивна роль особових цінностей найбільш явно виступає, на думку С. Галама та С.Московісі, при інтерпретаціях так званих моральних рішень і процесів особистісної регуляції прийняття рішень (інтелектуальних, поведінкових і т. д.). В них суб'єкт реалізується на рівні цілісного Я, що припускає свідомий і відповідальний вибір не тільки в плані зовні заданих альтернатив, але і в плані досягнутого потенціалу саморегуляції як внутрішньої динаміки руху мотивів, мети і значень. Автори пишуть, якщо припустити, що особистісні цінності виступають специфічною формою функціонування смислових утворень в особистісних структурах, то можна вказати їх психологічні корені: вони формуються і виявляються саме в актуальній регуляції рішень суб'єкта про його переваги. Таким чином, особистісні цінності функціонують як певний рівень розвитку, або актуалгенезу смислових утворень особистості [7; 101].

Вказане розуміння цінностей містить в собі можливості виявлення закономірностей утворення особистісних цінностей, тобто проходження ними різних рівнів усвідомлення, включаючи самосвідомість особистості. Автори припускають, що особистісні цінності опосередковують перехід на більш високий рівень особових структур тих смислових утворень, які могли і до цього виступати як значущі психічні регулятори діяльності і спілкування суб'єкта, але набувають ціннісний статус тільки при врахуванні його особистісних зусиль на свою смислову сферу, на власне Я.

Отже, щоб якимось віднести до власних значень, суб'єкту треба не тільки відчувати або пережити їх, але і осмислити. А осмислення припускає об'єктивування їх як мінімум в плані внутрішньої мови. При цьому план зовнішньої вербалізації може давати суб'єкту ті точки опори, по відношенню до яких рішення задачі на значення набуває характеру відкидання або прийняття усвідомлених значень як «своїх» або «чужих, бажаних або відкинутих в контексті більш високих рівнів» усвідомлення Я-концепції. Таким чином, перехід від особистісних значень до особистісних цінностей припускає здійснення суб'єктом спеціальної активності одночасно пізнавального і особистісного характеру, оскільки в ній важко розвести окремо когнітивні і особистісні зусилля по освоєнню людиною свого внутрішнього світу.

А.С. Асмолов та О.М. Леонтьєв стверджували, що становлення особистісних цінностей пов'язано з динамікою процесів усвідомлення, що включають різні види вербалізації і зсув пізнавально-особистісних зусиль на власну смислову сферу. Це становлення включає як мінімум дві складові — утворення самих особистісних значень і утворення особистісних цінностей. Уявлення про формування смислових утворень невід'ємні від аналізу реальної життєдіяльності особистості і вже традиційно пов'язані з такими моментами динаміки смислоутворення, як збивання і ієрархізація мотивів, рішення задачі на значення, особистісні вибори, особистісний конфлікт, [2] [12].

На рівнях зрілої, тобто «самообізнаної стосовно себе особистості», (за С. Л. Рубінштейном, О. М. Леонтьєвим), ця динаміка утілюється у впорядковування свого внутрішнього світу, коли саме своя смислова сфера все більшою мірою стає точкою прикладення сил особистості [12], [16]. Значення не можуть самі по собі бути породжені лише спеціальними свідомими зусиллями; при такому підході буде втрачена специфіка психологічної реальності, відбудеться спрощення процесу утворення особистісних цінностей до механізму раціонального їх продукування і засвоєння.

В дослідженні, проведеному Г.Л. Будинайте та Т.В. Корніловою, виявлена можливість непрямого управління динамікою усвідомлення

особистісних цінностей. Активізація цієї динаміки в дискусії, яка вимагає від особистості актуалізації суб'єктивних ціннісних відносин до власних значень, припускає розгортання особливої пізнавальної діяльності по їх усвідомленню і перекладу значень на рівень прийнятих особистісних цінностей [6].

1.2. Особливості ціннісних орієнтацій у студентському віці

Ціннісні орієнтації — складний соціально-психологічний феномен, що характеризує спрямованість і зміст активності особистості, він є складовою частиною системи відносин особистості, визначає загальний підхід людини до світу, до себе, додає значення і напрям особистим позиціям, поведінці, вчинкам. Система ціннісних орієнтацій має багаторівневу структуру. Вершина її — цінності, пов'язані з ідеалами і життєвою метою особистості.

З.І. Файнбург відзначає «надзвичайну складність системи ціннісних орієнтацій особистості... складність її детермінації соціальним, багат шарову і багатопланову опосередкованість всієї залежності в цій сфері... Ми маємо справу з багатовимірним об'єктом, дуже складним по своїй структурі» [20; 85]. Система ціннісних орієнтацій не є чимось абсолютно впорядкованим і нерухомим, вона суперечлива і динамічна, відбиває як головні, істотні, стержневі зміни взаємозалежності особистості з світом, так і зміну поточних, швидкоплинних, певною мірою випадкових життєвих ситуацій. Активно досліджуються різні характеристики структури ціннісних орієнтацій: ієрархічність, співвідношення мети і засобів, значущого і відносно незначущого, позитивно-негативна асиметрія, монотиповість — політиповість структури цінностей, гармонійність — дисгармонійність системи ціннісних орієнтацій, чіткість — розмитість цінностей і ін.

Актуальність вивчення ціннісних орієнтацій молоді зумовила появу цілої низки робіт, присвячених різним аспектам цієї проблеми. В соціально-психологічних і психолого-педагогічних дослідженнях вивчаються структура і динаміка ціннісних орієнтацій особистості в юнацькому віці, роль ціннісних орієнтацій в механізмі соціальної регуляції поведінки, взаємозв'язки ціннісних орієнтацій з індивідуально-типовими і характерологічними особливостями

особистості, з професійною спрямованістю тощо. Досліджується специфічна роль змістовно-сміслових і структурно-динамічних характеристик системи ціннісних орієнтацій особистості в їх зв'язку з особливостями особистості і чинниками соціалізації в студенському віці. Для цього віку крім традиційних цінностей соціуму особливе значення має орієнтація на особистісне спілкування, тому в становленні системи ціннісних орієнтацій важливу роль грає спілкування з однолітками, ситуації зіткнення з протилежними поглядами, думками. Проте процес становлення системи ціннісних орієнтацій може і гальмуватися, приводячи до виникнення феномена етичного інфантилізму, який останнім часом викликає турботу все більшого числа психологів і педагогів (Є.Ф. Рыбалко, Н.О. Волкова Н.А.) [15].

Студентський вік є періодом інтенсивного формування системи ціннісних орієнтацій, що впливає на становлення характеру і особистості в цілому. Це пов'язано з розвитком на даному віковому етапі необхідних для формування ціннісних орієнтацій передумов: понятійного мислення, накопичення достатнього морального досвіду, заняттям певного соціального положення. Процес формування системи ціннісних орієнтацій стимулюється значним розширенням спілкування, зіткненням з різноманітним форм поведінки, поглядів, ідеалів, що з'являються зі вступом молодою людини до ВНЗ. Поява переконань в юнацькому віці свідчить про значний якісний перелом в характері становлення системи моральних цінностей.

На одностайну думку багатьох дослідників, що займаються проблемою ціннісних орієнтацій, не дивлячись на специфіку підходів до неї, система ціннісних орієнтацій багато в чому визначає формування особистості людини. На жаль, далеко не всі результати можна порівняти між собою, оскільки різні автори розглядають феномен ціннісних орієнтацій з позицій різних психологічних напрямів. На думку Н.А. Кірілової, проблема ціннісних орієнтацій повинна бути вирішена з позицій цілісного, системного підходу до вивчення людської індивідуальності, що виражає найпрогресивнішу тенденцію сучасної науки. Цей підхід найбільш близький розумінню автором ціннісних орієнтацій, заснованому на теорії інтегральної індивідуальності, що

дозволяє розглядати ціннісні орієнтації як складне, багатокomпонентне, ієрархічно організоване утворення, детерміноване, з одного боку, чинниками соціалізації, з другого боку — всією системою різнорівневих властивостей інтегральної індивідуальності [11; 89]. Можливість такого підходу дає концепція інтегральній індивідуальності В.С. Мерліна.

Враховуючи розповсюдження в науці системного підходу, в рамках концепції інтегральної індивідуальності В.С. Мерліна, можна говорити про ще одну функцію ціннісних орієнтацій — системоутворюючу. Виходячи з цього, Н.А. Кірілова припускає, що існують різні типи ціннісних орієнтацій, сприяючі гармонізації особистості, становленню цілісної індивідуальності, що формуються самою людиною. Ці типи ціннісних орієнтацій є проявом соціальної активності — провідної діяльності в ранньому юнацькому віці, виступаючої як опосередковуюча ланка, в структурі інтегральної індивідуальності студентів. Автор працювала над експериментальним виявленням різних типів ціннісних орієнтацій у студентів [11]; [13].

В результаті дослідження автором виділено чотири типи ціннісних орієнтацій, що відрізняються стабільністю компонентів, що характеризують різну спрямованість соціальної активності студентів. З них два орієнтовані на цінності самореалізації в соціальній сфері (соціальної взаємодії — I тип і соціальної успішності — IV тип), і два — на цінності особистісного індивідуального існування (цінності індивідуальної самореалізації — II тип і цінності особистого щастя — III тип).

В структурі інтегральної індивідуальності представників різних типів ціннісних орієнтацій автором відмічена яскраво виражена своєрідність, по-перше, в абсолютних значеннях показників індивідуальних властивостей, по-друге, в змістовності симптомокомплексів, які характеризують структуру інтегральної індивідуальності представників різних типів ціннісних орієнтацій, по-третє, в характері зв'язків між різними рівнями інтегральної індивідуальності, по-четверте, в ступені узгодженості різнорівневих індивідуальних властивостей інтегральної індивідуальності представників різних типів. Виявлені симптомокомплекси індивідуальних властивостей

студентів з різними типами ціннісних орієнтацій мають свою специфіку, що обумовлена своєрідним впливом типу ціннісних орієнтацій на структуру інтегральної індивідуальності досліджуваних.

На думку Н.А. Кірілової, типи ціннісних орієнтацій, що формуються, сприяють встановленню специфічних зв'язків між різнорівневими властивостями інтегральної індивідуальності, що свідчить про системоутворюючу функцію ціннісних орієнтацій в забезпеченні цілісної єдності інтегральної індивідуальності. Отже, ціннісні орієнтації є ланкою, що опосередковує взаємозв'язки між різними ієрархічними рівнями інтегральної індивідуальності.

РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методика проведення дослідження

Дослідження було проведене за допомогою методики М. Рокіча „Ціннісні орієнтації”. Ця методика базується на прямому ранжуванні списку цінностей.

М.Рокіч виділяє 2 класи цінностей:

термінальні - впевненість у тому, що якась кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути (цінності - цілі);

інструментальні - впевненість у тому, що яка-небудь дія або якість особистості має переважати у будь-якій ситуації (цінність – засіб).

Досліджуваным пропонується інструкція:

Інструкція: Зараз Вам буде запропоновано набір з 18 карток, на яких вказані цінності. Ваше завдання - розташувати їх у порядку значимості для Вас як принципів, якими Ви керуєтесь у вашому житті. Кожна цінність написана на окремій картці. Уважно вивчіть картки і, вибравши ту, яка для Вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу по значимості цінність і поставте її на друге місце. Потім зробіть те ж саме з картками, які залишилися. Найменш важлива цінність залишиться останньою і займе 18 місце. Працюйте не поспішаючи. Якщо у процесі роботи Ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши картки місцями. Кінцевий результат повинен відображати Вашу істину позицію.

До термінальних цінностей автор відносить:

1. Активне, діяльне життя.
2. Життєва мудрість (зрілість суджень, здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).
3. Здоров'я.
4. Цікава робота.
5. Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві).

6. Кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною).
7. Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів).
8. Добрі, вірні друзі.
9. Щастя інших (нормальна ситуація в країні, суспільстві, збереження миру між народами, добробут кожного).
10. Громадське визнання (повага колег, оточення).
11. Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуального розвитку).
12. Розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення).
13. Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей).
14. Свобода (самостійність, незалежність у вчинках і судженнях).
15. Щасливе сімейне життя.
16. Творчість (можливість творчої діяльності).
17. Упевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів, внутрішня гармонія).
18. Розваги (приємне проведення часу, відсутність обов'язків).

До переліку інструментальних цінностей віднесені:

1. Акуратність (охайність, уміння утримувати в порядку свої речі, справи).
2. Вихованість (добрі манери, ввічливість).
3. Високі вимоги (високі вимоги до життя і високі домагання)
4. Життєрадісність (почуття гумору).
5. Ретельність (дисциплінованість).
6. Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).
7. Нетерпимість до чужих та власних недоліків
8. Освіченість (широта знань, висока загальна культура)

9. Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово).
10. Раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати рішення).
11. Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).
12. Сміливість у відстоюванні своєї думи, своїх поглядів.
13. Сильна воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами).
14. Терпимість до поглядів і думок інших (уміння вибачати їм).
15. Широта поглядів (уміння зрозуміти чужі погляди, поважати інші смаки, звичаї, звички).
16. Чесність (правдивість, щирість).
17. Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі).
18. Чутливість (дбайливість).

Перевагами методики є універсальність, зручність та економічність у проведенні обстеження і обробці результатів, гнучкість - можливість варіювати як стимульний матеріал (список цінностей), так і інструкції.

Недоліками є вплив соціальної бажаності, можливість нещирості. Тому важливу роль у даному випадку відіграє мотивація діагностики, добровільний характер тестування та наявність контакту між психологом та обстежуваним. Методику не рекомендується застосовувати з метою відбору та експертизи.

Аналізуючи ієрархію цінностей Гей, слід звернути увагу на їх групування обстежуваним у змістовні блоки на різних основах. Так, наприклад, виділяються "конкретні" (кохання, сім'я) і "абстрактні" (творчість, пізнання) цінності, цінності професійної самореалізації і особистого життя, цінності ставлення до інших тощо. Інструментальні цінності можуть групуватися у етичні цінності, цінності спілкування, цінності діла; індивідуалістичні та конформістські цінності, альтруїстичні цінності; цінності самоствердження і цінності прийняття інших тощо. Це далеко не всі можливості суб'єктивного структурування системи ціннісних орієнтацій. Дослідник повинен намагатися знайти індивідуальну закономірність. Якщо не вдається знайти жодної

закономірності, можна припустити несформованість у респондента системи цінностей або нещирість відповідей.

Обстеження краще проводити індивідуально, але можливе і групове обстеження.

2.2. Особливості організації дослідження

Дослідження проводилося з метою встановити особливості ціннісної свідомості обдарованої особистості.

Дослідження було проведене за допомогою методики М. Рокіча „Ціннісні орієнтації”.

У дослідженні приймало участь 20 чоловік, 10 з яких – студенти III курсу Соціально-психологічного факультету університету ім.. Франка, 10 – студенти III курсу педагогічного факультету. Кількість юнаків та кількість дівчат в обох групах досліджуваних була рівною – по 5 чоловік.

Вік досліджуваних – 20-21 років.

Респонденту пропонувалися два списки (або набори карток) цінностей (по 18 у кожному). У списках досліджуваний присвоює кожній цінності ранговий номер (або розкладає картки у порядку значимості). Остання форма подачі матеріалу дає більш надійні результати, тому нами була обрана саме ця форма методики. Спочатку пропонували набір термінальних, потім набір інструментальних цінностей. Відповідно до списку цінностей, розставлених по ступеню значимості для респондента, позиції у списку заносилися нами у бланк відповідей.

Після цього досліджуваному пропонувалося на бланку визначити у відсотках ступінь реалізованості в житті у відсотках незалежно від того, яке місце займає цінність в переліку.

Як серед студентів соціально-психологічного факультету, так і серед студентів-педагогів дослідження проводилося під час проміжку між

заняттями, під час великої перерви. З кожним із досліджуваних ми працювали в середньому 30 хв.

При аналізі результатів ми, вслід за Н.А. Кіріловою, виділимо серед досліджуваних чотири типи ціннісних орієнтацій, відмінних за стабільністю компонентів, що характеризують різну спрямованість соціальної активності студентів. З них два — дві орієнтовані на цінності самореалізації в соціальній сфері (соціальної взаємодії — I тип (щастя інших, упевненість в собі і друзях) і соціальної успішності — II тип (суспільне визнання)), і два — на цінності особистісного індивідуального існування (цінності індивідуальної самореалізації (свобода і творчість) — III тип і цінності особистого щастя (щасливе сімейне життя, любов, здоров'я, життєва мудрість) — IV тип).

Серед інструментальних цінностей до I типу віднесені терпимість до поглядів та думок інших, широту поглядів, сильну волю та чутливість; до II — відповідальність, раціоналізм, ретельність, самоконтроль; до III — високі вимоги і домагання, незалежність, сміливість, сильну волю; до IV — життєрадісність, освіченість, вихованість.

Досліджуванним було гарантоване збереження анонімності.

РОЗДІЛ III. АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ

3.1. Аналіз результатів дослідження ціннісної орієнтації студентів соціально-психологічного факультету

Представимо отримані в дослідженні результати у вигляді таблиць
(табл. 3.1 – 3.4).

Таблиця 3.1.

Результати дослідження термальних цінностей студентів соціально- психологічного факультету

№ п/п	Цінність	Вибір досліджуваного										Середній показник
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Активне, діяльне життя.	13	9	9	7	9	17	14	16	10	4	10,8(12)
2	Життєва мудрість (зрілість суджень, здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).	17	6	17	11	10	7	11	3	7	16	10,5(11)
3	Здоров'я.	1	1	11	9	2	6	8	9	6	12	6,5(4)
4	Цікава робота.	10	14	10	2	11	9	4	11	17	7	9,5(5)
5	Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві).	12	10	18	14	18	18	13	15	15	18	15,1(18)
6	Кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною).	18	17	6	13	3	1	1	2	2	5	6,8(5)
7	Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів).	11	7	4	3	1	3	5	10	18	10	7,2(6)
8	Добрі, вірні друзі.	5	5	3	4	5	5	7	8	3	2	4,7(2)
9	Щастя інших (нормальна ситуація в країні, суспільстві, збереження миру між народами, добробут кожного).	4	8	16	10	17	16	12	14	12	9	11,8(14)
10	Громадське визнання (повага колег, оточення).	15	16	1	18	12	11	15	17	16	8	12,9(15)
11	Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури інтелектуального розвитку).	8	11	13	5	13	14	9	4	9	14	10(10)
12	Розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення).	14	15	15	16	16	13	10	12	8	11	13 (16)

Таблиця 3.1. Продовження

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
13	Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей).	2	12	14	8	7	12	2	13	13	3	8,6(8)
14	Свобода (самостійність, незалежність у вчинках і судженнях).	3	2	8	1	4	8	8	6	5	13	5,8 (3)
15	Щасливе сімейне життя.	16	3	12	12	8	2	6	5	1	15	8,0 (7)
16	Творчість (можливість творчої діяльності).	9	13	7	15	14	10	16	7	11	6	10,8(13)
17	Упевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів, внутрішня гармонія).	7	4	2	6	6	4	3	1	4	1	3,8(1)
18	Розваги (приємне проведення часу, відсутність обов'язків).	6	18	5	17	15	15	18	18	14	17	14,3(17)

Слід зазначити, що серед досліджуваних досить важко виділити тих, чий ціннісний орієнтації чітко належать до певного типу. Для більшості досліджуваних основними є цінності особистого щастя: вони займають одні з вищих щабелів для шести досліджуваних. Цінності соціальної взаємодії на перших місцях – для чотирьох досліджуваних.

Якщо брати загальногрупову тенденцію, цінності соціальної взаємодії йдуть одними з перших в списку: упевненість в собі – на першому місці, упевненість в друзях – на другому. Проте, щастя інших – на 14 позиції.

Після цінностей соціальної взаємодії слідує загальнолюдські цінності: здоров'я – 4 місце, кохання – 5, матеріальне забезпечення – 6, щасливе сімейне життя – 7.

Серед цінностей індивідуальної самореалізації у першій частині загально групового списку лише свобода – 3 місце, продуктивне життя – 8, інші – практично в кінці – творчість – 13 позиція, активне життя – 12.

Цінності соціальної успішності для більшості з досліджуваних відсутні в самій низ ціннісної ієрархії, лише для одного – на першій позиції.

Розглянемо ступінь реалізованості в житті термальних цінностей (табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Ступінь реалізованості в житті термальних цінностей студентів
соціально-психологічного факультету

№ п/п	Цінність	Ступень реалізованості, %										Середній показник
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Активне, діяльне життя.	80	50	90	75	90	70	50	80	0	80	66,5
2	Життєва мудрість (зрілість суджень, здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).	50	70	60	40	70	60	15	90	100	60	61,5
3	Здоров'я.	70	40	80	50	70	80	80	40	90	80	68
4	Цікава робота.	80	10	80	0	90	100	50	50	50	100	61
5	Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві).	90	50	70	50	50	90	70	50	50	80	65
6	Кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною).	80	30	0	99	50	90	40	99	99	0	58,7
7	Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів).	70	20	60	40	80	50	10	60	50	50	49,0
8	Добрі, вірні друзі.	100	80	100	95	95	90	50	70	80	70	83,0
9	Щастя інших (нормальна ситуація в країні, суспільстві, збереження миру між народами, добробут кожного).	70	50	70	88	10	20	10	40	0	20	37,8
10	Громадське визнання (повага колег, оточення).	80	50	80	30	80	50	5	40	99	90	60,4
11	Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуального розвитку).	60	30	90	55	70	60	10	70	100	100	64,5
12	Розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення).	80	50	60	70	60	70	10	40	80	90	61,0
13	Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей).	80	50	60	70	85	60	15	50	80	90	64,0

Таблиця 3.1. Продовження

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
14	Свобода (самостійність, незалежність у вчинках і судженнях).	100	70	60	50	80	80	10	70	0	80	60
15	Щасливе сімейне життя.	80	10	0	75	10	20	10	90	100	50	44,5
16	Творчість (можливість творчої діяльності).	90	50	80	45	90	50	10	70	100	99	68,4

17	Упевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів, внутрішня гармонія).	80	70	75	60	70	70	70	80	100	880	76,3
18	Розваги (приємне проведення часу, відсутність обов'язків).	100	30	100	95	50	40	100	23	90	90	71,8

Як видно з таблиці, в середньому переважна більшість цінностей в групі досліджуваних реалізована на 60%. Найбільш реалізовані цінності довіри до друзів – 83%, упевненість в собі – 76,3%. Це цінності соціальної взаємодії. Водночас третя цінність цього типу виявилась найменш реалізованою – 37,8%.

Розглянемо результати дослідження інструментальних цінностей в табл. 3.3.

Таблиця 3.3.

Результати дослідження інструментальних цінностей студентів
соціально-психологічного факультету

№ п/п	Цінність	Вибір досліджуваного										Середній показник
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Акуратність (охайність, уміння утримувати в порядку свої речі, справи).	10	9	9	7	9	17	14	16	10	4	10,5(13)
2	Вихованість (добрі манери, ввічливість).	5	6	17	11	10	7	11	3	7	16	9,3(9)
3	Високі вимоги (високі вимоги до життя і високі домагання)	9	1	11	9	2	6	8	9	6	12	7,3(5)
4	Життєрадісність (почуття гумору).	13	14	10	2	11	9	4	11	17	7	9,8(10)
5	Ретельність (дисциплінованість).	3	10	18	14	18	18	13	15	15	18	14,2(18)
6	Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).	6	17	6	13	3	1	1	2	2	5	5,6(2)

Таблиця 3.3. Продовження

7	Нетерпимість до чужих та власних недоліків	14	7	4	3	1	3	5	10	18	10	7,5(6)
8	Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	16	5	3	4	5	5	7	8	3	2	5,8(3)
9	Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово).	18	8	16	10	17	16	12	14	12	9	13,2(16)
10	Раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати рішення).	7	16	1	18	12	11	15	17	16	8	12,1(14)
11	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).	8	11	13	5	13	14	9	4	9	14	10,0(11)
12	Сміливість у відстоюванні своєї думи, своїх поглядів.	12	15	15	16	16	13	10	12	8	11	12,8(15)
13	Сильна воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами).	1	12	14	8	7	12	2	13	13	3	8,5(8)
14	Терпимість до поглядів і думок інших (уміння вибачати їм).	11	2	8	1	4	8	8	6	5	13	6,6(4)
15	Широта поглядів (уміння зрозуміти чужі погляди, поважати інші смаки, звичаї, звички).	17	3	12	12	8	2	6	5	1	15	8,1(7)
16	Чесність (правдивість, щирість).	4	13	7	15	14	10	16	7	11	6	10,3(12)
17	Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі)	16	4	2	6	6	4	3	1	4	1	4,7(1)
18	Чутливість (дбайливість).	2	18	5	17	15	15	18	18	14	17	13,9(17)

Так само, як і при дослідженні термальних цінностей, для інструментальних важко визначити серед більшості досліджуваних тих, хто чітко належить до одного з виділених нами типів. Можна з впевненістю сказати лише, що для чотирьох характерним є переважання цінностей соціальної взаємодії.

Слід зазначити, що досить важко розподілити позиції, загальні для групи досліджуваних, між цінностями соціальної взаємодії, індивідуальної самореалізації та загальнолюдськими цінностями: за середньогруповою тенденцією, вони займають приблизно однакові позиції.

За середньогруповими показниками серед інструментальних цінностей соціальної взаємодії найбільш важливо терпимість до поглядів та думок інших – в загальному списку вона посідає 4 місце, широта поглядів та сильна воля – відповідно 7 та 8. В той же час чутливість – практично в кінці (17 місце).

Серед цінностей індивідуальної самореалізації найважливіша – незалежність (друге місце у загальному переліку цінностей). Високі вимоги і домагання займають п'яте місце, а от сміливість – 15.

Серед загальнолюдських цінностей найбільш важливою є освіченість – 3 місце по групі в системі цінностей; вихованість та життєрадісність відповідно на 9 та 10 місцях.

На останньому місці – цінності соціальної успішності: самоконтроль – на 11, раціоналізм – на 14, відповідальність – на 16 та ретельність – на 18 місці.

Така невідповідність між термальними та інструментальними цінностями дає підстави припустити, що для даної групи досліджуваних система цінностей більш сформована як цілі, однак механізм формування засобів для їхньої реалізації остаточно не сформований.

Розглянемо ступень реалізованості в житті інструментальних цінностей в таблиці 3.4.

Таблиці 3.4.

Ступень реалізованості інструментальних цінностей студентів
соціально-психологічного факультету

№ п/п	Цінність	Ступень реалізованості, %										Середній показник
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Акуратність (охайність, уміння утримувати в порядку свої речі, справи).	80	60	70	75	10	90	50	20	100	90	64,5
2	Вихованість (добрі манери, ввічливість).	60	70	85	85	60	80	70	50	100	90	75,5
3	Високі вимоги (високі вимоги до життя і високі домагання)	90	50	70	90	70	50	90	10	100	60	68,0
4	Життєрадісність (почуття гумору).	90	90	100	90	98	100	80	40	99	100	88,7
5	Ретельність (дисциплінованість).	60	70	95	70	50	60	50	40	100	70	66,5
6	Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).	90	90	60	60	80	70	10	90	0	70	62,0
7	Нетерпимість до чужих та власних недоліків	60	30	50	60	10	50	70	1	0	10	34,1
8	Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	40	50	70	75	80	60	50	40	99	90	65,4
9	Відповідальність (почуття	80	50	100	85	60	90	70	80	100	90	80,5

	обов'язку, вміння тримати слово).											
10	Раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати рішення).	60	70	65	55	70	70	10	80	100	100	68,0
11	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).	80	50	70	60	50	60	50	90	100	100	71,0
12	Сміливість у відстоюванні своєї думи, своїх поглядів.	70	70	75	65	70	80	80	70	90	80	75,0
13	Сильна воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами).	60	50	90	90	65	90	70	100	90	80	78,5
14	Терпимість до поглядів і думок інших (уміння вибачати їм).	90	70	90	80	70	90	50	50	100	90	78,0
15	Широта поглядів (уміння зрозуміти чужі погляди, поважати інші смаки, звичаї, звички).	90	70	80	50	70	100	70	50	100	100	78,0
16	Чесність (правдивість, щирість).	80	80	70	90	50	90	90	70	100	80	80,0
17	Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі)	80	50	90	80	85	80	80	70	90	100	80,5
18	Чутливість (дбайливість).	80	60	100	70	70	90	80	80	100	100	83,0

Як бачимо, ступінь реалізованості переважної більшості інструментальних цінностей в середньому лежить в межах від 65% до 80%. Найбільше реалізовані такі цінності, як життєрадісність – (група загальнолюдських цінностей) та чутливість (дбайливість) – цінність соціальної взаємодії. Найменший відсоток – у такої цінності, як терпимість до недоліків інших – 34%.

3.1. Аналіз результатів дослідження ціннісної орієнтації студентів педагогічного факультету

Представимо отримані в дослідженні результати у вигляді таблиць (табл. 3.4-3.8).

Занесемо результати дослідження термальних цінностей студентів до таблиці 3.4.

Як бачимо з таблиці, не для всіх досліджуваних характерним є приналежність ціннісних орієнтацій до певного типу. Для більшості досліджуваних основними є цінності особистого щастя: половина

досліджуваних чітко належить до IV типу, ця тенденція прослідковується ще для трьох учасників дослідження, але менш чітко.

Таблиця 3.4.

Результати дослідження термальних цінностей студентів педагогічного факультету

№ п/п	Цінність	Вибір досліджуваного										Середній показник
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Активне, діяльне життя.	5	10	6	2	15	8	8	1	4	11	7,0(4)
2	Життєва мудрість (зрілість суджень, здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).	14	7	18	10	17	15	16	10	6	9	12,2(15)
3	Здоров'я.	6	1	1	3	11	1	2	15	14	2	5,6(1)
4	Цікава робота.	15	6	5	6	5	7	9	6	12	13	8,4(8)
5	Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві).	18	9	17	16	4	16	1	9	9	18	11,7(14)
6	Кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною).	2	3	9	13	2	2	3	16	3	7	6,0(2)
7	Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів).	3	11	13	8	6	4	10	12	5	5	7,7(6)
8	Добрі, вірні друзі.	12	5	4	7	10	5	5	14	8	3	7,3(5)
9	Щастя інших (нормальна ситуація в країні, суспільстві, збереження миру між народами, добробут кожного).	16	17	15	9	12	10	18	9	10	15	13,1(18)
10	Громадське визнання (повага колег, оточення).	10	18	11	14	14	13	15	2	18	14	12,9(17)
11	Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури інтелектуального розвитку).	17	13	16	11	7	17	4	3	7	8	10,3(11)
12	Розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення).	9	15	2	4	9	12	13	5	1	12	8,2(7)
13	Продуктивне життя (максимальне повне використання своїх можливостей, сил та здібностей).	7	8	3	5	18	14	6	11	15	1	8,8(9)
14	Свобода (самостійність, незалежність у вчинках і судженнях).	11	14	8	15	16	11	17	8	16	10	12,6(16)
15	Щасливе сімейне життя.	1	2	14	1	3	3	7	13	17	6	6,7(3)
16	Творчість (можливість творчої діяльності).	13	4	12	18	1	18	12	4	11	17	11(13)

Таблиця 3.4. Продовження

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
17	Упевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів, внутрішня гармонія).	4	16	10	17	8	9	11	18	2	4	9,9(10)
18	Розваги (приємне проведення часу, відсутність обов'язків).	8	12	7	12	13	6	14	7	13	16	10,8(12)

Якщо брати загальногрупову тенденцію, загальнолюдські цінності – найбільш важливі: здоров'я – 1 місце, кохання – 2, щасливе сімейне життя – 3, матеріальне забезпечення – 6.

Приблизно однакову значимість для цієї групи досліджуваних мають цінності соціальної взаємодії та цінності індивідуальної самореалізації.

Цінності соціальної успішності для більшості з досліджуваних розташовані практично в кінці списку (в середньому по групі – 17 місце), лише для одного – на другому місці.

Розглянемо ступінь реалізованості в житті термальних цінностей (табл. 3.3).

Таблиця 3.3.

Ступінь реалізованості в житті термальних цінностей студентів
педагогічного факультету

№ п/п	Цінність	Ступінь реалізованості, %										Середній показник
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Активне, діяльне життя.	90	66	100	60	85	65	90	80	70	40	74,6
2	Життєва мудрість (зрілість суджень, здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).	90	30	70	80	40	20	50	20	85	40	52,5
3	Здоров'я.	50	100	100	70	70	70	80	30	40	40	65,0
4	Цікава робота.	70	99	100	80	100	60	80	100	10	20	71,9
5	Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві).	0	99	70	100	100	15	100	100	90	20	69,4
6	Кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною).	30	100	80	60	100	0	50	60	65	5	55,0
7	Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів).	10	1	10	50	60	45	70	70	90	10	41,6

Таблиця 3.3. Продовження

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
8	Добрі, вірні друзі.	85	50	90	100	70	88	70	90	75	60	77,8
9	Щастя інших (нормальна ситуація в країні, суспільстві, збереження миру між народами, добробут кожного).	10	25	80	40	25	10	50	90	50	5	38,5
10	Громадське визнання (повага колег, оточення).	35	20	70	60	50	75	70	50	95	80	60,5
11	Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуального розвитку).	50	0	80	60	70	5	90	70	60	40	52,5
12	Розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення).	40	0	100	70	80	40	100	90	65	20	60,5
13	Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей).	30	0	100	100	80	35	80	90	75	10	60,0
14	Свобода (самостійність, незалежність у вчинках і судженнях).	20	90	100	60	70	65	80	100	90	70	74,5
15	Щасливе сімейне життя.	0	99	70	70	95	0	80	50	75	0	53,9
16	Творчість (можливість творчої діяльності).	70	99	60	70	100	0	90	90	50	5	63,4
17	Упевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів, внутрішня гармонія).	70	50	95	70	70	90	70	100	85	60	76,0
18	Розваги (приємне проведення часу, відсутність обов'язків).	100	100	100	90	100	75	80	100	85	20	85,0

Як видно з таблиці, в середньому для групи більшість цінностей в групі досліджуваних реалізована від 50 до 70%. Найбільш реалізовані цінності: розваги – 85%; довіри до друзів – 77,8%, упевненість в собі – 76,0%. Останні дві - цінності соціальної взаємодії. Водночас третя цінність цього типу виявилась найменш реалізованою – 38,5%.

Розглянемо результати дослідження інструментальних цінностей в табл. 3.3.

Таблиця 3.3.

Результати дослідження інструментальних цінностей студентів
педагогічного факультету

№ п/п	Цінність	Вибір досліджуваного										Середній показник
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Акуратність (охайність, уміння утримувати в порядку свої речі, справи).	5	14	8	14	19	13	6	15	18	12	12,4(15)
2	Вихованість (добрі манери, ввічливість).	1	13	17	18	5	12	9	8	8	6	9,7(12)
3	Високі вимоги (високі вимоги до життя і високі домагання)	8	5	14	5	8	16	10	16	10	14	10,6(13)
4	Життєрадісність (почуття гумору).	15	2	15	13	1	3	1	3	2	5	6,0(2)
5	Ретельність (дисциплінованість).	11	10	9	3	15	17	18	13	17	16	12,9(16)
6	Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).	14	9	4	11	12	1	5	7	3	4	7,0(4)
7	Нетерпимість до чужих та власних недоліків	17	18	18	17	17	14	17	18	11	18	16,5(18)
8	Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	4	16	13	10	6	4	3	9	16	1	8,2(7)
9	Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово).	16	4	2	4	9	9	11	6	1	3	6,5(3)
10	Раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати рішення).	18	11	12	16	13	18	15	17	5	7	13,2(17)
11	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).	13	15	16	15	3	2	8	4	7	9	9,2(10)
12	Сміливість у відстоюванні своєї думи, своїх поглядів.	12	6	11	7	11	10	4	10	13	13	9,7(11)
13	Сильна воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами).	7	8	1	12	7	8	12	1	12	11	7,9(5)
14	Терпимість до поглядів і думок інших (уміння вибачати їм).	9	17	6	8	18	5	14	12	9	15	11,3(14)
15	Широта поглядів (уміння зрозуміти чужі погляди, поважати інші смаки, звичаї, звички).	6	13	7	9	16	6	2	11	5	8	8,3(6)
16	Чесність (правдивість, щирість).	3	1	3	2	2	7	7	14	6	2	4,7(1)
17	Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі)	10	7	10	6	14	11	13	2	4	10	8,7(8)
18	Чутливість (дбайливість).	2	12	5	1	4	15	16	5	14	17	9,1(9)

Слід відмітити, що для інструментальних цінностей важко визначити серед більшості досліджуваних тих, хто чітко належить до одного з виділених типів.

Крім того, досить важко розподілити позиції, загальні для групи досліджуваних, між чотирма групами виділених цінностей: за середньогруповою тенденцією, вони займають приблизно однакові позиції.

За середньогруповими показниками серед інструментальних цінностей соціальної взаємодії найбільш важливою є та сильна воля — в загальному списку вона посідає 5 місце, широта поглядів – 6, чутливість – 9. В той же час терпимість до поглядів та думок інших розташована ближче до кінця – 14 місце.

Серед цінностей індивідуальної самореалізації найважливіша – незалежність (4 місце у загальному переліку цінностей). Сміливість – на 11 місці, а високі вимоги і домагання – 13.

Серед цінностей соціальної успішності: відповідальність – на 3 місці, самоконтроль – на 10, раціоналізм – на 17, та ретельність – на 16 місці.

Серед загальнолюдських цінностей найбільш важливою є життєрадісність – 2 місце по групі в системі цінностей; освіченість та вихованість відповідно на 7 та 12 місцях.

Розглянемо ступень реалізованості в житті інструментальних цінностей в таблиці 3.4.

Таблиці 3.4.

Ступень реалізованості інструментальних цінностей студентів педагогічного факультету

№ п/п	Цінність	Ступень реалізованості, %										Середній показник
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Акуратність (охайність, уміння утримувати в порядку свої речі, справи).	80	90	30	50	85	28	80	80	20	60	60,3
2	Вихованість (добрі манери, ввічливість).	90	90	40	90	68	95	80	80	99	80	81,2
3	Високі вимоги (високі вимоги до життя і високі домагання)	99	90	20	70	85	100	70	50	80	90	75,4
4	Життєрадісність (почуття гумору).	50	90	80	80	90	100	100	90	99	30	80,9
5	Ретельність (дисциплінованість).	30	75	70	70	75	38	80	60	50	30	57,9
6	Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).	50	90	100	50	90	50	95	80	99	45	75,9

7	Нетерпимість до чужих та власних недоліків	70	50	30	70	55	78	100	80	50	90	67,3
8	Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	60	75	70	60	60	80	90	60	90	50	69,5
9	Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово).	90	50	100	70	55	99	100	10	99	60	73,3
10	Раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати рішення).	90	80	60	70	40	65	100	90	50	40	68,5
11	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).	50	70	20	80	80	50	80	100	99	10	63,9
12	Сміливість у відстоюванні своєї думи, своїх поглядів.	80	90	70	60	77	100	100	100	50	70	79,7
13	Сильна воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами).	60	60	30	70	75	89	90	100	50	70	69,4
14	Терпимість до поглядів і думок інших (уміння вибачати їм).	5	85	100	70	80	50	100	80	99	30	69,9
15	Широта поглядів (уміння зрозуміти чужі погляди, поважати інші смаки, звичаї, звички).	80	95	100	90	85	70	100	100	90	40	85,0
16	Чесність (правдивість, щирість).	80	50	90	90	60	70	100	70	99	87	79,6
17	Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі)	80	80	100	90	70	30	100	70	50	50	72,0
18	Чутливість (дбайливість).	85	90	70	90	72	100	100	80	50	95	83,2

Як бачимо, ступінь реалізованості переважної більшості інструментальних цінностей в середньому лежить в межах від 65% до 80%. Найбільше реалізовані такі цінності, як широта поглядів та чутливість (дбайливість), тобто цінності соціальної взаємодії. Найменший відсоток – у такої цінності, як ретельність – 57,9%.

3.3. Інтерпретація результатів дослідження

Для обох груп дослідження можна виділити як спільні, так і відмінні риси.

Належність до певного типу переважання однієї групи цінностей більш чітка серед студентів педагогічного факультету: половина осіб належить до тих, хто серед термальних цінностей на перші місця ставить загальнолюдські цінності. Серед студентів психологічного факультету важко виділити тих, у кого переважає одна група цінностей. Що стосується

інструментальних цінностей, то тут в обох групах досліджуваних практично відсутні ті, для кого на перших місцях – конкретна група цінностей.

Якщо для психологічного факультету, згідно середньо груповій тенденції, на першому місці стоять термальні цінності соціальної взаємодії, то для педагогічного – загальнолюдські цінності.

У студентів психологічного факультету загальнолюдські цінності посідають друге місце, цінності індивідуальної самореалізації - третє. Для студентів педагогічного факультету цінності соціальної взаємодії та індивідуальної самореалізації важать приблизно однаково.

Для обох груп досліджуваних цінності соціальної успішності розташовані практично в кінці списку (загальногрупові тенденції: для студентів-психологів – 15 місце, для студентів-педагогів – 17 місце). На перших позиціях в кожній групі їх ставить по одному з досліджуваних.

Серед студентів педфакультету найбільш реалізована термальна цінність: розваги – 85%; у студентів психологічного факультету найреалізованішими виявилися цінності соціальної взаємодії. Для студентів-педагогів вони – на другому місці по реалізованості. Для обох груп третя цінність з I групи виявилась найменш реалізованою – 37,8% та 38,5%.

Серед інструментальних цінностей для обох груп важко виділити переважання певної групи цінностей (тобто, якщо одна з цінностей розташована на початку списку цінностей, то інша – в кінці). Серед студентів психологічного факультету тільки одна група за загальногруповим вибором відрізняється від інших: цінності соціальної успішності найменш вагомі для групи. У студентів педагогічного факультету такі групи відсутні.

Для студентів-педагогів серед інструментальних цінностей в житті найбільш реалізовані цінностей соціальної взаємодії: широта поглядів та чутливість. Для студентів-психологів – життєрадісність – (група загальнолюдських цінностей) та чутливість (дбайливість) – цінність соціальної взаємодії. Найменше реалізовані: у перших – ретельність; у других – терпимість до недоліків інших.

На нашу думку, найбільш суттєвий момент, виявлений у дослідженні – те, що для студентів різних факультетів на першому місці стоять різні групи цінностей: для студентів педагогічного факультету – загальнолюдські цінності, для студентів соціально-психологічного – соціальної взаємодії. Однак, на підставі даного дослідження ми не можемо зробити висновок, чи сформувалися ці відмінності під час навчання на різних факультетах, чи, навпаки, різні факультети були обрані студентами відповідно до власної системи цінностей. В будь-якому випадку, гіпотеза, висунута на початку дослідження, підтверджена.

Невідповідність у переважанні певних типів між термальними та інструментальними цінностями в обох групах досліджуваних дає підстави припустити, що для даної групи досліджуваних система цінностей більш сформована як цілі, однак механізм формування засобів для їхньої реалізації остаточно не сформований. Можна висунути припущення, що у зв'язку з професійною підготовкою система цінностей студентів проходить переоцінку.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. Ціннісні орієнтації — складний соціально-психологічний феномен, що характеризує спрямованість і зміст активності особистості, він є складовою частиною системи відносин особистості, визначає загальний підхід людини до світу, до себе, додає значення і напрям особистим позиціям, поведінці, вчинкам. Система ціннісних орієнтацій має багаторівневу структуру. Вершина її — цінності, пов'язані з ідеалами і життєвою метою особистості. Становлення особистісних цінностей пов'язано з динамікою процесів усвідомлення, що включають різні види вербалізації і зсув пізнавально-особистісних зусиль на власну смислову сферу. Це становлення включає як мінімум дві складові — утворення самих особистісних значень і утворення особистісних цінностей. Студентській вік є періодом інтенсивного формування системи ціннісних орієнтацій, що впливає на становлення характеру і особистості в цілому.

2. Дослідження ціннісних орієнтацій студентів психологічних та педагогічних спеціальностей було проведене за допомогою методики М. Рокіча „Ціннісні орієнтації”. Ця методика базується на прямому ранжуванні списку цінностей. У дослідженні приймало участь 20 чоловік, 10 з яких — студенти III курсу Соціально-психологічного факультету університету ім. Франка, 10 — студенти III курсу педагогічного факультету. Кількість юнаків та кількість дівчат в обох групах досліджуваних була рівною — по 5 чоловік. Вік досліджуваних — 20-21 років.

3. На нашу думку, найбільш суттєвий момент, виявлений у дослідженні — те, що для студентів різних факультетів на першому місці стоять різні групи цінностей: для студентів педагогічного факультету — загальнолюдські цінності, для студентів соціально-психологічного — соціальної взаємодії. Однак, на підставі даного дослідження ми не можемо зробити висновок, чи сформувалися ці відмінності під час навчання на різних факультетах, чи, навпаки, різні факультети були обрані студентами відповідно до власної системи цінностей. В будь-якому випадку, гіпотеза, висунута на початку дослідження, підтверджена.

Невідповідність у переважанні певних типів між термальними та інструментальними цінностями в обох групах досліджуваних дає підстави припустити, що для даної групи досліджуваних система цінностей більш сформована як цілі, однак механізм формування засобів для їхньої реалізації остаточно не сформований. Можна висунути припущення, що у зв'язку з професійною підготовкою система цінностей студентів проходить переоцінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аза Л.А., Поддубный В.А., Ручка А.А. Ценностные ориентации работающей молодежи. – Киев, 1978. – 128 с.
2. Асмолов А.Г. Деятельность и установка. – М.: Просвещение, 1979. – 208 с.
3. Асмолов А. Г. Психология личности. – М.: В.шк., 1990. – 498 с.
4. Братусь Б.С. Аномалии личности. – М.: Просвещение, 1988. – 215 с.
5. Брушлинский А. В. Культурно-историческая теория мышления. – М., 1968. – 288 с.
6. Будинайте Г.Л., Корнилова Т.В. Личностные ценности и личностные предпочтения субъекта. // Вопросы психологии. – 1992. – № 12. – С. 10-19.
7. Галам С., Московиси С. Теория принятия коллективных решений в иерархических и неиерархических группах // Психол. журн. – 1992. – Т. 13. № 6. – С. 93-104.
8. Горбатков А.А. О соотношении ориентаций на положительные и отрицательные качества в структуре ценностных ориентаций личности // Психол. журнал. – 2000. – № 2. – С. 24-29.
9. Зотова О.И., Бобнева М.И. Ценностные ориентации и механизм социальной регуляции поведения // Вопр. психологии. – 1992. – № 3. С. 241–254.
10. Ким Дж. О., и др. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ. – М.: В. шк., 1989. – 212 с.
11. Кирилова Н.А. Ценностные ориентации в структуре интегральной индивидуальности старших школьников // Вопр. психологии. – 1999. – № 1. – С. 88-94.
12. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Просвещение, 1975. – 415 с.
13. Мерлин В.С. Очерк интегрального исследования индивидуальности. – М.: В. шк., 1986. – 428 с.

14. Попова И.В. Тенденции изменений ценностных ориентаций старшеклассников в условиях реформ 1990–1993 годов. // Вопр. психологии. – 1994. – № 4. – С. 14-21.
15. Рыбалко Е.Ф., Волкова Н.А. Динамика ценностных ориентаций у старшеклассников и студентов // Психол. журнал. – 2002. – № 4. – С. 48-53.
16. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Просвещение, 1973. – 420 с.
17. Саарнийт Ю.Р. Ценностное содержание жизненных планов молодежи / Под ред. Е.В. Шороховой. – М.: Просвещение, 1987. – 287 с.
18. Собкин В.С. Ценностные ориентации старшеклассников в условиях социальной нестабильности // Вопр. психологии. – 1995. – № 2. – С. 23–35.
19. Столин В. В. Самосознание личности. – М.: В.шк., 1983. – 298 с.
20. Файнбург З.И. Ценностные ориентации личности в некоторых социальных группах социалистического общества // Вопр. психологии. – 1989. – № 5. – С. 79-89.
21. Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту / Под ред. И.В. Дубровиной. – М.: Просвещение, 1987. – 208 с.
22. Шафранская К.Д., Суханова Т.Г. К вопросу о ценностных ориентациях личности // Вопр. психологии. – 1982. – С. 88–95.

I. Термінальні цінності

	Місце у шкалі	Ступінь реалізованості в житті (%)
Активне, діяльне життя.		
Життєва мудрість (зрілість суджень, здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).		
Здоров'я.		
Цікава робота.		
Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві).		
Кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною).		
Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів).		
Добрі, вірні друзі.		
Щастя інших (нормальна ситуація в країні, суспільстві, збереження миру між народами, добробут кожного).		
Громадське визнання (повага колег, оточення).		
Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури інтелектуального розвитку).		
Розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення).		
Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей).		
Свобода (самостійність, незалежність у вчинках і судженнях).		
Щасливе сімейне життя.		
Творчість (можливість творчої діяльності).		
Упевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів, внутрішня гармонія).		
Розваги (приємне проведення часу, відсутність обов'язків).		

II. Інструментальні цінності

	Місце у шкалі	Ступінь реалізованості в житті (%)
Акуратність (охайність, уміння утримувати в порядку свої речі, справи).		
Вихованість (добрі манери, ввічливість).		
Високі вимоги (високі вимоги до життя і високі домагання)		
Життєрадісність (почуття гумору).		
Ретельність (дисциплінованість).		
Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).		
Нетерпимість до чужих та власних недоліків		
Освіченість (широта знань, висока загальна культура)		
Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово).		
Раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати рішення).		
Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).		
Сміливість у відстоюванні своєї думи, своїх поглядів.		
Сильна воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами).		
Терпимість до поглядів і думок інших (уміння вибачати їм).		
Широта поглядів (уміння зрозуміти чужі погляди, поважати інші смаки, звичаї, звички).		
Чесність (правдивість, щирість).		
Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі)		
Чутливість (дбайливість).		

Інструкція

Зараз Вам буде запропоновано набір з 18 карток, на яких вказані цінності. Ваше завдання - розташувати їх у порядку значимості для Вас як принципів, якими Ви керуєтесь у вашому житті. Кожна цінність написана на окремій картці. Уважно вивчіть картки і вибравши ту, яка для Вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу по значимості цінність і поставте її на друге місце. Потім зробіть те ж саме з картками, які залишилися. Найменш важлива цінність залишиться останньою і займе 18 місце. Працюйте не поспішаючи. Якщо у процесі роботи Ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши картки місцями. Кінцевий результат повинен відображати Вашу істину позицію.

Після закінчення роботи проставте рангове місце, зайняте кожною цінністю, у бланку відповідей.

На бланку відповідей в окремій колонці дайте відповідь на запитання: *У якому порядку і якою мірою (у відсотках) реалізовані дані цінності у вашому житті?*

термальні цінності

Активне, діяльне життя.	Громадське визнання (повага колег, оточення).
Життєва мудрість (зрілість суджень, здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).	Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуального розвитку).
Здоров'я.	Розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення).
Цікава робота.	Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей).
Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві).	Свобода (самостійність, незалежність у вчинках і судженнях).
Кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною).	Щасливе сімейне життя.
Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів).	Творчість (можливість творчої діяльності).
Добрі, вірні друзі.	Упевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів, внутрішня гармонія).
Щастя інших (нормальна ситуація в країні, суспільстві, збереження миру між народами, добробут кожного).	Розваги (приємне проведення часу, відсутність обов'язків).

інструментальні цінності

Акуратність (охайність, уміння утримувати в порядку свої речі, справи).	Раціоналізм (уміння логічно мислити, приймати рішення).
Вихованість (добрі манери, ввічливість).	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).
Високі вимоги (високі вимоги до життя і високі домагання)	Сміливість у відстоюванні своєї думи, своїх поглядів.
Життєрадісність (почуття гумору).	Сильна воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами).
Ретельність (дисциплінованість).	Терпимість до поглядів і думок інших (уміння вибачати їм).
Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).	Широта поглядів (уміння зрозуміти чужі погляди, поважати інші смаки, звичаї, звички).
Нетерпимість до чужих та власних недоліків	Чесність (правдивість, щирість).
Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі)
Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово).	Чутливість (дбайливість).